

У НОМЕРІ:

Моя методика

Радченко Ю. В.

Робота з креолізованими текстами як засіб опрацювання орфограм нової редакції «Українського правопису» 2

Маранська І. А., Мінич Г. В.

Теоретичні аспекти компаративного вивчення шкільного курсу літератури 7

З конспектом на урок

Голик О.

«Найглибше бачиш тільки серцем...».
Компаративний урок літератури 16

Висоцька С. В.

Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Урок-ярмарок. 6 клас 22

Левковець І. П.

Ярослав Стельмах «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера». Характеристика образів Сергія та Митька. 6 клас 27

Кравченко Н. В.

Узагальнення й систематизація вивченого про службові частини мови. 7 клас 30

Крижна Ю. О.

Узагальнення й систематизація вивченого про дієслово. Урок-подорож. 7 клас 33

Горбунова В. В.

Безполучникове складне речення. Розділові знаки (двокрапка) у безполучниковому складному реченні. 9 клас 37

Скоробагата Н. І.

Григорій Сковорода як символ мудрості української землі. Огляд життя і творчості. 9 клас 41

Вітвицька Ю.

Остап Вишня. Трагізм творчої долі українського гумориста. «Моя автобіографія». Урок-портрет. 11 клас . . . 46

Розвиток мовлення

Шолох Н. Т.

Уроки розвитку мовлення на краєзнавчому матеріалі. 5–8 клас 53

Філологічні студії

Нікішина В. І., Румянцева-Лахтіна О. О.

Фемінітиви в українській мові: традиційні словотвірні форми чи виклик сучасності? 63

Поповський А. М.

Українські антропоніми, подаровані лісом 68

Науковці— учителю-словеснику

Мельників Р. В.

Григорій Косинка. Дещо про харківські сліди в біографії письменника 71

Практика виховання

Варич Н. І.

Сімейна обрядовість у контексті запитів сучасного суспільства 77

Дидактична скринька

Скрипнюк О. В., Андрійчук Н. А.

Види мовних помилок та шляхи їх подолання 80

Шкільне свято

Серик Н. В.

Жінка — найчарівніше творіння Землі! 92

• «Вивчаємо українську мову та літературу» — 08402, 95927 • Журнал з книжковим додатком — 08403, 37051 •

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Вивчаємо українську мову та літературу

№ 31–33 (611–613) • ЛИСТОПАД 2020 р. • ЗАСНОВАНИЙ У СЕРПНІ 2003 р. • ВИХОДИТЬ ТРИЧІ НА МІСЯЦЬ •

За сприяння Міністерства освіти і науки України • Учасники проекту: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди

СІМЕЙНА ОБРЯДОВІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЗАПИТІВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Н. І. Варич, канд. філол. наук, доцент, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, м. Харків

Сучасна школа й батьки, та й самі діти відчувають нині напруженість динамічних змін у суспільному бутті. У стрімкості мінливого світу й численних ризиків дуже важливо своєчасно й адекватно реагувати на нові реалії, щораз сильніші виклики.

Тож учителі й батьки нерідко потрапляють у пастку розгубленості, переживань, а то й страху: чи існує насправді можливість підготувати дитину до самостійного життя таким чином, аби вона була шанована, конкурентноспроможна, знала й реалізовувала свої здібності? Чи існують ті незмінні ідеали, прагнення досягнути яких стає не тільки орієнтиром, а й утіленням особистісного щасливого шляху сім'янина, фахівця, громадянина? І разом з тим як допомогти дитині в умовах відкритого глобалізованого світу збалансувати між суголосністю цивілізаційним зрушенням і збереженням етнічного культурного коду?

 У пошуках нових механізмів звільнення із цієї пастки на допомогу родині й школі дедалі частіше приходять неформальна, альтернативна освіта із залученням різноманітних фахівців та експертів. Водночас саме досвід словесників, які знаються не тільки на тонкощах рідної мови, а й на глибинних засадах традиційної культури, фольклору, у певних аспектах спроможний набути затребуваної нової якості.

Звісно, передовсім ідеться про потенціал сімейної обрядовості; адже не дарма уявлення, звичаї та обряди, пов'язані з народженням і зростанням дитини, переходом підлітків до юності, укладанням шлюбу, що засвідчує дорослість, вагомі для всіх народів світу як чинники формування й зміцнення сім'ї, незнищенності роду, що, зокрема, підкреслено в прислів'ях різних культур і народів, як-от:

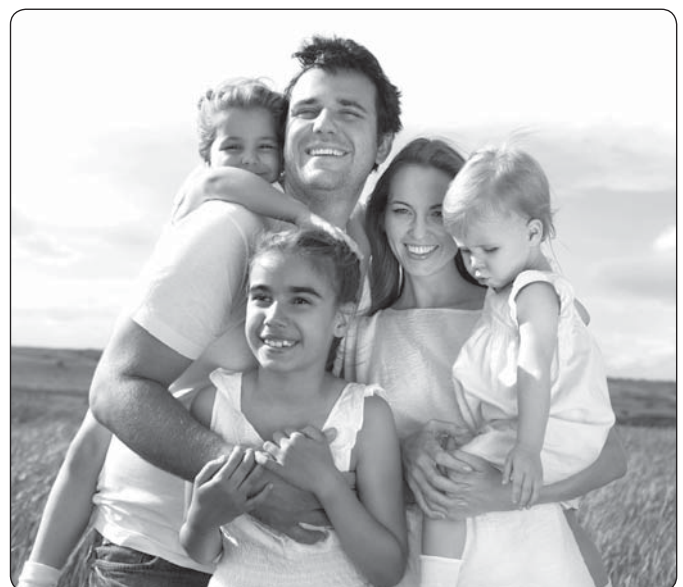
- Дерево тримається корінням, а людина сім'єю (українське).
- Шлях старшого — місток для молодшого (афганське).
- Сім'я тримається ладом (російське).

- Якщо в сім'ї хребет міцний, то скрізь людиною почувашся (абхазьке).
- Сім'я — шлях до щастя (азербайджанське).

Важливо, що виховна роль цієї обрядовості не обмежується певним віком, а реалізується впродовж усього життя, навіть не припиняється з дорослішанням.

Так, в обрядах першої купелі й ім'янаречення, у відвідуванні породіллі щасливими заміжніми жінками-родичками, добрими сусідками й подругами не тільки втілено оберегову функцію, благословення на щасливу долю, а й символізовано залучення дитини до родинного й близькородинного кола, наголошено на важливості емоційного єднання, життєвій потребі прихильності один до одного, особливої для немовляти необхідності постійної можливості бути поруч із матір'ю.

 Нині значна кількість молодих матерів у пошуках самореалізації, гарного заробітку тощо вважає, нібито малюкові достатньо забезпечити гарний догляд, належне харчування, тому спокійно можна залишити його на когось із рідних чи турботливу няню.

Однак саме в цей час маля вкрай потребує як тілесного, так і емоційного доторку до найріднішої людини, набуваючи відчуття люблячості, що з часом стане також джерелом життєстійкості й впевненості, спроможності будувати гармонійні стосунки з іншими, долати почуття страху й недовіри.

 І хоча дитя в період до року — немовля, тобто не мовить, воно потужно осягає шляхи розуміння дорослих — схоплює мелодику мови, розрізняє інтонації, «зчитує» ставлення рідних та сторонніх одне до одного, запам'ятовує слова, вчиться корегувати вербальні й невербальні засоби спілкування, розрізняти головне й другорядне у висловленнях, відмінність комунікативних практик тощо.

Народна мудрість це підкреслювала в побажальних приповідках післяродових звичаїв, у єдності пригортання-пещення дитини з настановами на «вік довгий і розум добрий», у розмаїтті пісенного супроводу.

На тому, що дитина від перших днів потребує дієвої любові батьків, яка закладає довіру до дорослих і світу, незалежний розвиток і самотню тривку основу для життя, наголошували й душепастирі.

«Дитина — дуже вагомий чинник, аби людина здобула свою відповідальність», — підкреслює відомий харківський священник Віктор Маринчак (отець Віктор).

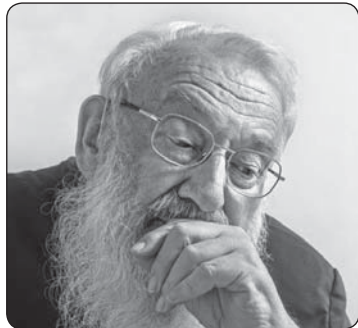
Необхідність не тільки приймати турботу, ласку, увагу, очікувати любові до себе, а й плекати її щодо ближніх передано, зокрема, і в обряді хрещення, що символізував також залучення до більшої родини — християнської, — новий член якої має зростати в душі, на радість усім, «щоб добре росло і щасливе було».

Спілкування в родині завдає значною мірою подальший сенс, барви, тон життю. Кожен наступний період життєвого циклу пов'язаний із попереднім, і на кожному дитина через споглядання, наслідування й відтворення домашніх обставин як самозрозумілих набуває необхідного досвіду дорослішання.

Цілком очевидними постають відповідно створення ситуацій вибору (наприклад, книги, ручки, молотка, голки, тобто тих предметів, які символізують професійну зайнятість чи іншу соціальну спрямованість) у подальших обрядах першого постригу, в обряді відлучення від грудей та інших, де актуалізується залучення до соціуму, набуття вагової соціальної функції, ефективна взаємодія з громадою і світом.

Проілюструймо цю думку характеристикою деяких визначальних рис гуцульського обряду «на свій хліб», описаного Гарафиною Маковіч у її етнографічній збірці «Затоптаний цвіт». Цей обряд відлучення від грудей зазвичай здійснюється по тому, як малечі виповниться два роки, бо саме в цьому віці вже з немовляти народжується дитина — вона спроможна словом показати, що вже не стільки потребує турботи про себе й очікує добра для себе, а може й бажає ним ділитися з іншими, віддавати хліб від себе.

 Обряд «на свій хліб» здійснювали на місяць уповні, аби повна щаслива доля судилась дитині, а починали зі сходом сонця, коли саме «твое сонце зійшло й кличе тебе». Звісно, цю важливу подію відзначали всією родиною, попередньо вимивши й побіливши дім.

Блаженніший Любомир Гузар звертає увагу на те, що батьківська любов має бути мудра, адже любов — «це бажання робити добро». Батько й мати, у повсякденні творячи атмосферу любові, повинні дати відчутти дитині її гідність і гідність інших людей — старших і таких самих, як вона, дітей.

На стілець, обернутий до схід сонця, клали хліб-сіль. Дитина ручкою, з маминою допомогою, старається відламати кусень хліба, умотити в сіль, відкусити. Разом зі стільцем тато переносить через поріг «хлібця ділити» — аби щиро спромоглась дитина на добро, на допомогу іншим, а «душа би дійшла до Царства Небесного». За мамою ж народженик повторював: «Хліба даю вам, а сіль лишаю собі».

Звернімо увагу, що в цих словах — не тільки готовність поділяти біль і негаразди («най буде вам вповні, а біда ваша на мене йде»), але й спроможність їх гідно зустрічати, більше за те — залишатися за будь-яких умов вірним своєму еству, не зрадити своєї природи, не відмовитись від своєї «солі», не боятись іти назустріч своїм переживанням, долаючи власні страхи, беручи відповідальність за свої вчинки і перед собою, і перед близькими, і перед Богом.

Прикметно, що стільчик тато власноруч майстрував до цього свята (аби на чужий стілець ніколи не сідав), тобто не займався не своєю справою, а тільки тією, що від Бога, від талану, від природи. І не можна тут не підкреслити зростаючої ролі батька в становленні дитини, який уособлював соціальну значущість, зрілість не тільки сім'янина, а й громадянина, котрий власним прикладом показує, як варто жити й працювати, аби «праведний усе життя був хліб».

Не оминімо й того факту, що замість тарілки для хліба використовували вербовий кружечок, «щоб не ходив по світу й не їв із чужого круга». Важливий момент: дорога у світ відкрита, але задля повернення до рідного краю, адже «де родився, там і знадобився», там є найбільш сприятливі умови для самореалізації, громадського визнання й користі суспільству.

Чи не варто символіку цього дійства (звісно ж, оновлену) використати в сучасних механізмах розбудови вітчизняних освітніх практик, аби, приміром, реалізовувалась задля припинення відтоку мізків «еміграція навпаки» — молода людина виїхала, повчилась за кордоном і повернулась на Батьківщину вкладатися своїм талантом у рідний край?

Залучення до національних сімейних традицій, безумовно, зіставне також із поняттям родинної честі. Відома українська лінгвістка, професорка Ольга Муромцева наголошувала на тому, що словосполучення *чесний рід*, притаманне українській мові, відбиває уявлення про найвищу цінність народної сім'ї, яка в цьому не поступалася гербовим і титулованим сім'ям. І сина, і доньку змалку, а особливо в юності, напучували не зганьбитися, не повити стидом голову батьків за жодних обставин життєвих, особливо в стороні чужій, ставленням до роботи, навчання, у взаєминах із ровесниками й старшими показувати, що ти «справді хорошого роду дитина».

Родинна честь нині так само може слугувати модерною візитівкою кожного члена української родини. І вчитель-словесник може прислужитися як помічник відродження родинної честі й через вивчення й обговорення (добре, коли не тільки з дітьми, а також із батьками) сімейної обрядовості, її оновленої семантики, її значення для формування людини честі в сучасному контексті.

Підтримуйте прагнення дитини бути хорошою, бережіть його як найтонший порух людської душі, не зловживайте своєю владою, не перетворюйте мудрість батьківської влади на деспотичне самодурство.

Василь Сухомлинський